

Smaastykker

1.

Grev Jakob af Halland - Egholm - Henning Podebusk

Af

C. A. Christensen

I sin interessante redegørelse for udgravningerne på Egholm udtaler arkitekt Johs. Hertz til slut, at medens adskilligt taler for, at drosten Henning Podebusk har ejet Egholm, da dettes gotiske borganlæg opførtes, står vi på bar bund med hensyn til spørgsmålet om ejeren af den forudgående, anelige romanske borg. Meget taler imidlertid for, at dennes bygherre må søges indenfor den snævre kreds, der opførte storborge i romansk tid, d.v.s. kongen eller kirkens store.¹

I det følgende skal det på grundlag af et hidtil utrykt dokument påvises, at Henning Podebusk i 1357 samlede slægtens arvekrav efter grev Jakob af Halland på sin hånd. Endvidere at gode grunde taler for, at det er i kraft af disse krav, at han er kommet i besiddelse af Egholm, der tidligere må have tilhørt grev Jakob af Halland.

Med hensyn til første punkt må først gøres opmærksom på en artikel af professor Adolf Hofmeister i Greifswald, publiceret i de her i landet lidet kendte »Monatsblätter der Gesellschaft für pommersche Geschichte u. Altertumskunde. August/September 1937«, s. 121-28: »Eine frühe Stammutter der Putbus aus dänischem Königsblut?«. Baggrunden for Hofmeisters artikel var en dissertation, som Dietrich Kausche samme år havde publiceret

¹ Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1962, s. 1-27.

i Greifswald: »Geschichte des Hauses Putbus und seines Besitzes im Mittelalter«. Blandt det utrykte materiale fra fyrstearkivet på Putbus på Rügen, som Kausche havde udnyttet i sin afhandling, var også et dokument af 1357 5. april, i hvilket Valdemar Podebusk, kannik i Kammin – senere biskop i Odense – sammen med sine brødre, ridderen Predbjørn og væbneren Henning 3. og med samtykke af deres moder og søster gav afkald på deres arv efter deres bedstefader, en grev Jakob, til fordel for deres næstsøskendebarn Henning 2., den senere danske drost. Den unavngivne søster er Gisela, senere gift med drosten og kendt som »drostinden«. Moderen hed ifølge andre utrykte kilder Eufemia og har altså været en datter af en grev Jakob.² Med nogen tøven havde Kausche identificeret denne med grev Jaczo 3. af Gützkow (1283–1303). Her er det Hofmeister sætter sin kritik ind. Hvis Kausches opfattelse var rigtig, ville Eufemia have været gift med sin faders fætter, hvilket efter kanonisk ret var utilstedeligt. Hertil kommer, at overenskomsten tildeler Valdemar Atterdag en rolle, som er helt uforståelig, hvis den havde drejet sig om gods i grevskabet Gützkow, og i hvert fald er uden fortilfælde, hvis den drejer sig om gods på Rügen. I øvrigt foreligger intet om, at Gützkowerne nogensinde har ejet gods her. Hofmeisters slutning er derfor, at grev Jakob må være den eneste kendte greve af det navn omkr. 1300, nemlig grev Jakob af Hal-land.³ Det støttes af navneformerne. Eufemia må være opkaldt efter den norske dronning, ved hvis hof grev Jakob opholdt sig efter sin fordrivelse fra Danmark, og Valdemar – et navn, som ellers ikke forekommer i Podebuskslægten – må være opkaldt efter grev Jakobs søn, der 1314 blev henrettet som landsforræder af Erik Menved.

² Stamtavlen i Danmarks Adels Aarbog 1908, s. 259, bygger på Victor Loebes arbejde fra 1895, *Mitteilungen zur Genealogie und Geschichte des Hauses Putbus*, og er forældet med hensyn til spørgsmålet om Giselas moder.

³ Ejendommeligt nok anfører Hofmeister i sin argumentation ikke, at navneformen *Iacobus* aldrig ses anvendt for Jaczo. Ifølge personregistrene i Meklenb. Urkundenbuch er de anvendte former: *Jacce*, *-chezo*, *Jahezow*, *Jakeze*, *-kezo*, *-kitz*, *-kisz*, *-kch*, *-zo*.

Såvidt Hofmeister. Hans opfattelse bekræftes tilfulde af den særegne formulering af det omtalte afkaldsbrev. Nedenfor gengives brevet i oversættelse efter den latinske tekst:⁴

»Vi Valdemar, kannik ved kirken i Kammin, Predbjørn, ridder, og Henning, væbner, brødre, kaldet Podebusk, erken- der og erklærer åbent med dette brev, at vi med samtykke af vor elskede moder og med vor elskede søsters bifald og god- kendelse samt med alle vore arvingers og nærmeste frænders samtykke og vilje har givet og med dette brev giver afkald på ethvert krav, som kunne eller kan tilkomme os til alt det gods, der hørte til den navnkundige herre herr grev Jakobs, vor elskede bedstefaders grevskab; tillige afstår vi aldeles al hjemfaldsret til dette gods, som kaldes »annual«, og gi- ver fuldt afkald, samt oplader med dette brev herr Henning Podebusk, ridder, vor fædrene slægtning, søn af Borante,⁵ alt, hvad der kunne eller kan tilfalde os eller vore arvinger af fornævnte gods, men dog på dette tilføjede vilkår, at alt dette skal henstå til den stormægtige og uovervindelige fyrste, herr kong Valdemars, de Danskes og Venders konges og samme Hennings udsagn og kendelse, således at alt, hvad de udsiger og forkynder, det skal af nævnte herr Henning, vor fædrene slægtning, og af os ved vore åbne breve på begge sider føres ud i livet til endelig afslutning, hvilket vi med håndslag og på tro og love i fællesskab lover ham og hans arvinger trofast at ville overholde. Givet i Stralsund i det Herrens år 1357 onsdag næst før påskehøjtiden.«

Brevets hovedindhold er, at det overlades til kong Valdemar og Henning Podebusk at afgøre, hvilket gods, der har tilhørt grev Jakob, og at dette forlods overlades til herr Henning. I praksis er det foruden et arveafkald en fuldmagt til at indgå et kompromis med kongen. Baggrunden herfor er det ikke svært

⁴ Trykkes første gang i Diplomatarium Danicum 3. rk. V (i korrektur) nr. 20.

⁵ Denne var søn af Nicolaus, som igen var søn af Stoislav (d. 1278). Stoislav var stamfaderen for de to her omhandlede linier, idet Eufemias ægtefælle Henning 1. var søn af Tetze, ligeledes Stoislavs søn.

at få øje på. Under det brandenburgske felttog i 1350 var Henning Podebusk trådt i forbindelse med kong Valdemar,⁶ og som bekendt blev han efterhånden en af Valdemars mest betroede rådgivere. Det er således ganske naturligt, at den gren af Podebuskslægten, der har gjort krav på gods i Danmark efter den som fredløs døde grev Jakob, har overladt det til deres indflydelsesrige slægtning at få mest muligt ud af disse krav. Rimeligvis er ægteskabet mellem Henning og Gisela aftalt ved samme lejlighed.

Men hvad er kravene gået ud på? I brevet formuleres det ubestemt som det gods, der hørte til bedstefaderens grevskab. 1305 8. marts havde grev Jakob hårdt trængt af sin fjende Erik Menved afstået og skødet sit grevskab med alt dets gods og øvrige tilbehør til Hakon af Norge, en afståelse som Valdemar Atterdag 1343 18. november anerkendte overfor dennes dattersøn kong Magnus af Sverige.⁷ Det gods, kong Valdemar har kunnet disponere over i 1357, må derfor have ligget udenfor Nørrehalland og i det område, som Valdemar på det tidspunkt var herre over. Og her kommer Egholm ind i billedet. Som bekendt opnåede grev Jakob først forlening på Nørrehalland i 1283, skønt hans fader allerede var afgået ved døden i 1251. Ser man på de gods-transaktioner, han har foretaget i tiden inden forleningen, er det utvivlsomt, at han har været sjællandsk godsbesidder. Endvidere at tyngdepunktet i hans godsbesiddelser må have ligget i egnen omkring Egholm. 1278 12. maj sælger han gods i Kyndeløse syd for Egholm til Clara kloster i Roskilde. I pinsen samme år mageskifter han sit gods i Venslev med ejeren af Svanholm mod at få dennes gods i Kyndeløse. 1279 8. august sælger han en gård i Ferslev nord for Egholm til Clara kloster. I pinsen 1278 giver han samme klostres bønder i Kyndeløse lov til at hente deres »elddebrand« i hans skov i Ejbyore i Rye sogn. I 1350 kaldes landsbyen Rye ligefrem *Grevens Rye*, hvilket ligesom Kongens Lyngby og Jomfruens Egede må angive et ejendomsforhold og i dette tilfælde betyde greven af Hallands Rye.⁸

⁶ Dipl. Dan. 3. rk. III nr. 244.

⁷ Dipl. Dan. og DRB. 2. rk. V nr. 356 og 3. rk. I nr. 386 og 392.

⁸ Ibid. 2. rk. II nr. 333, 335, 336, 379 og 3. rk. III nr. 360.

Set i sammenhæng hermed er en stedsangivelse i et bevaret originaldokument af 1260 15. juli af allerstørste interesse. Den dag udsteder mundskænken Anders Olufsen af Tystofte (Saltense) et forpligtelsesbrev på »Ekholm«. Han havde været gift med enken efter grev Niels af Halland, altså grev Jakobs moder Cecilie. Han binder sig i dette til at betale sin afdøde hustrus gæld og testamentariske dispositioner til fordel for Clara kloster i Roskilde, dog med undtagelse af de gældsposter, som hun var forpligtet til at udrede efter hendes første husbond grev Niels og hendes bedsteforældre Jacob Sunesøn og hustru.⁹ »Ekholm« er i sig selv ikke en entydig stedsangivelse, men i betragtning af det anførte er der ingen grund til at betvivle, at brevet har været udstedt på borgen Egholm, der har tilhørt enken efter grev Niels og hendes børn.

Egholm med tilliggende gods må efter pinedommen 1287, der kendte grev Jakob medskyldig i Finderupmordet, og i medfør af de begivenheder, der fulgte efter dommen, være blevet konfiskeret af kronen. Endnu 1350 disponerer kong Valdemar over Grevens Rye under et mageskifte med Folmer Jakobsen Lunge. Fra 1357 har vi det anførte afkaldsbrev, og i 1405 ses Henning og Giselas søn Predbjørn Pødebusk at eje Egholm. Forbindelsen turde være klar. Engang efter 1357 har Valdemar Atterdag tilbagegivet Egholm til sin betroede rådgiver. Da Gisela er rykket ind på Egholm, er det i sin morfaders borg hun er blevet frue.

2.

Achatz Ferdinand von der Asseburgs »Denkwürdigkeiten«

Af

Ole Stender-Petersen

Bogen »Denkwürdigkeiten des Freiherrn Achatz Ferdinand von der Asseburg... Aus den i dessen Nachlass gefundenen handschriftlichen Papieren bearbeitet von einem ehemals in

⁹ Ibid. 2. rk. I nr. 320.